

Doç. Dr. Ahmet Yıldız :

“Kürt sorununun çözümü ‘ulus devlet problemi’ nin doğru tanımlanmasıyla, yani revizyonuyla mümkündür”

Konuşuran
Sadık Yalsızuçanlar

“Kürt sorunu” söz grubu sizin için ne ifade ediyor? “Kürt sorunu” deyince ne anlamak lazım?

Sorular çoğu defa cevapları baştan belirlediğine göre, bu sorunun sorulma ve adlandırma biçimi konuya yaklaşımı da en baştan haber verir. Bir kesime göre, “Kürt sorunu” etnik temelli kolektif bir kimlik problemine gönderme yapan bir adlandırmadır. Cumhuriyetin ulus inşa sürecinin temel hedefi daraltılmış Misak-ı Milli sınırları içinde etnik ve dini açıdan homojen bir millet inşa etmektir. Dini açıdan bu büyük ölçüde başarılıdır. İçi boşaltılarak sekülerleştirilmiş bir İslam anlayışı Anadolu’ya hakim kılınmaya çalışıldı; ancak etnik açıdan, özellikle gayr-ı Türk Müslüman unsurlar açısından asimilasyona dayalı eşitlik politikaları ve bunun türevi olan etnisist uygulamalara rağmen bu amaç gerçekleştirilemedi. Kürt sorunu bu sürecin bir bakiyesi olarak varlığını sürdürmektedir.

Bu inşa sürecinde etnik bir kimlik olarak Kürtlüğün resmi devlet söylemindeki kuruluşu, bunu bir milli güvenlik meselesi olarak tanımladı. Kürt meselesinin kimlik boyutu, aslında Kürt kökenli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının çoğunluk oluşturduğu bölgelerdeki nisbi az gelişmişliğin de etnik bir işbölümüne dayandığını varsayar. Bu tez özellikle Kürt milliyetçi çevrelerinde yaygın olarak benimsenen bir görüştür. Bu görüşün çok partili demokratik dönem açısından bir geçerliliği olmamakla birlikte,

demokrasi öncesi dönemde bunun doğruluğu şüphe götürmez bir kesinliğe sahiptir. Meseleyi bir milli güvenlik meselesi olarak vaz edenler açısından ise “Kürt sorunu” değil, devletine baş kaldıran “eşkiya” “sorunu,” etnik temelli bir kalkışma ve terör problemi vardır. Resmi devlet söylemi ile Türk milliyetçi çevreleri bu yaklaşıma sahiptir. Meseleyi, bölgesel kalkınmışlık farkları açısından ele alanlar içinse bu “sorun” bir ekonomik ve sosyal kalkınma sorunu olup, eşitsiz kapitalist gelişmenin sonucudur ve ancak sosyo-ekonomik kalkınmaya dönük politikalarla çözülebilir bir sorundur. Kemalist-“sol” çevrelerde bu yaklaşım yaygındır.

Osmanlı döneminde ‘Kürt sorunu’ndan söz edilebilir mi? Edilirse bu çerçevede neler söylenebilir? Osmanlı İmparatorluğundaki kültürel çoğulluğun Kürtler açısından anlamı ne idi? Osmanlı sonrasıyla kıyaslandığında neler söylenebilir? İttihat Terakki’nin, bugünkü Kürt sorunu’na uzantılar veren uygulama ve politikalarından söz etmek mümkün mü? Bu bağlamda neler söylersiniz?

Osmanlı döneminde “Kürt sorunu”ndan söz edilemez, çünkü Osmanlı çok etnili bir imparatorluktu. Millet sistemi farklılıkların tezahürüne izin veren değil zorunlu kılan bir sistemdi. Milliyetçi ideoloji ve akımların Kürt aydınları arasında neşvünema bulmasıyla ortaya çıkan Kürt milliyetçi aydın hareketi açısından, imparatorluğun çözülme döneminde böyle bir sorunun ortaya çıktığı söylenebilir. Ancak bu sorun kültürel ve siyasal boyutuyla bir kimlik sorunu değil, ideolojik bir akım olarak tebellür etmiştir.

İmparatorluğun “Kürtlerle” meskun bölgelerinde devletle çatışma alanları, Tanzimat’la birlikte ortaya çıkan merkezi müdahaleci devlet politikalarının doğurduğu hoşnutsuzlukla ilgilidir. Bu hoşnutsuzluğun süreç içinde Kürt milliyetçilik akımıyla eklenmesi Kürt sorununun nüvesini oluşturur.

Bu eklemlenmede tetikleyici unsurların başında ise, İttihat ve Terakki'nin izlediği Türkleştirme politikalarının doğurduğu aksülameller bulunmaktadır. İttihat ve Terakki ile devlet gücünü yedeğine alan Türk milliyetçiliği ve buna dayalı asimilasyon politikaları sadece gayri Müslim unsurları değil, Müslüman unsurları da yabancılaştırmıştır. Arnavutluk milliyetçiliği ile ittihatçıların asimilasyon politikalarının yol açtığı tepkinin bileşimi, beraberinde kopuşu getirmiştir. Arapların Cumhuriyet döneminden bugüne derinleşerek devam eden yabancılaşmasında da Irak-Suriye-Lübnan-Filistin bölgesinde Cemal Paşa'nın uyguladığı Arap karşıtı politikaların derin bir etkisi vardır. Dahası, II. Meşrutiyeti takip eden ilk dönemde, İttihatçı yönetimin Kürtlere karşı Ermenileri gözetken politikaları da, Kürt aşiretlerinin hem Meşrutiyete, hem de İttihat ve Terakki Yönetimine muhalefet etmesinde önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı döneminde verili Kürt kimliğini Müslümanlık şemsiyesi altında sürdüren Kürtler açısından, ulus devlet şemsiyesi etnik çoğulculuğu ortadan kaldırmıştır. Yeni Cumhuriyet yönetimine temel oluşturan tüm politikalar, aslında İttihat ve Terakki döneminde formüle edilmiş, uygulanmaya başlanmış ve sonuçları test edilmiş politikalarlardır.

Hamidiye alaylarına ilişkin düşünceleriniz nelerdir?

Hamidiye alayları Ermeni milliyetçiliğinin mobilize ettiği grupları sindirmek amacıyla Kürt aşiretlerinden güvenlik gücü olarak yararlanma fikrinin sonucunda ortaya çıkmış milis güçleridir. Bu güçler Ermeni grupların sindirilmesinde belirli bir başarı sağlamış, Rus işgaline karşı önemli bir set oluşturmuş, aşiretlerin devlete itaatini sağlamada kısmen başarılı olmuşsa da, Kürt-Ermeni toplumsal çatışmasını derinleştirmiş ve 1915 olaylarının kıvılcımlarından birini teşkil etmiştir. Dahası husumetin geleneksel yapıya zemin teşkil ettiği bir ortamda, açlıktan karnı büzüşmüş hastaya müshil ilacı verilmesi gibi, asayiş ve emniyetin zarar görmesine yol açmış, aşiret alaylarına

mensup olanların keyfi uygulamaları ciddi şikayetler doğurmuştur.

Mecburi İskan Yasası, Kürt dilinin kullanımının yasaklanması türünden uygulamalar açısından bakıldığında Cumhuriyet'in ilk yıllarında bugünkü Kürt sorunu'nun oluşumu nasıl başlamış ve ne gibi bir sorunun derinleşmesine, alttan alta kronikleşmesine yol açmıştır?

Cumhuriyet dönemine hakim olan anlayış, Kürt kimliğini gerilikle özdeşleştirmiş ve medenileştirici bir misyonla donanarak Batılılaştırılmış Türk kimliğini ilerlemenin sembolü olarak sunmuştur. Kürt kökenli sade insanların günlük hayatına dil, müzik ve kıyafet yasakları olarak doğrudan yansıyan, iskan politikalarıyla ve askeri operasyonlarla derinleşen bastırma politikaları, sonuçta “Kürt sorunu”nu çözmemiş, süreç içinde kronikleşmesine ve kendisini şiddete dayalı olarak ifade etmesine yol açmıştır.

Cumhuriyetin Kürt sorununa bakışı, Osmanlı'nın son dönemine damgasını vuran “beka sendromu” tarafından belirlenmiş ve Kürt kolektif varlığı cumhuriyetin varlığını idame ettirmesinin önündeki en önemli güvenlik meselesi olarak görülmüştür.

Milli Mücadele döneminde İslam ortak paydasında Kürtleri de Cumhuriyetin kurucu unsurları arasında değerlendiren yaklaşım, Cumhuriyetin sonraki dönemlerinde yerini Kürt tehdidi algılamasına bırakmış ve Kürtlerin Türklüğü tezi bu tehdidi ortadan kaldırmanın ideolojik araçlarından biri olarak geliştirilmiştir. Dahası, ironik olarak, bu tez, Kürt milliyetçi bilincinin reaktif olarak derinleşmesi ve kitleselleşmesinde oldukça önemli bir rol oynamıştır.

Cumhuriyetin, asimilasyoncu eşitlik ve etnisizmi birbirine ikiz kılan Kürtlere dönük etnik yönetim stratejileri, Milli Mücadele dönemi koalisyonunun harcını teşkil eden din birlikteliğini dışladığı için, Türklüğü ortak aidiyet olarak sunmuş, kendisini Kürt olarak algılayanlara ise bu aidiyeti benimsetmekte, son tahlilde, başarısız olmuştur.

Kürt sorunu'nun derinleşmesi ve güçlenmesine ulus-devlet'in katkısı nedir?

Bu sorun bugün ne türden reformlarla aşılabılır?

Kürt sorunu, Kürtlerin etnik kimlikleri tanınarak, ortak bir değerler kümesine dayalı, hukuki nitelikle sınırlanmış bir vatandaşlık anlayışı üzerine kurulu milli bir aidiyetin oluşturulmasına bağlıdır. Bu milli aidiyet, münhasıran Türklük üzerine kurulamaz. Türk etnik kimliğinin kuşatıcı bir nitelik taşımadığını, 85 yıllık tecrübe açık olarak ortaya koymaktadır.

Öte yandan Kürt etnik kimliğinin özellikle dile dönük taleplerinin gerçekleşmesi ile müstakil bir ulus devlet varlığı arasında hiçbir zorunluluk ilişkisi bulunmamaktadır. Aksi taktirde, dünya üzerinde mevcut üç binin üzerindeki etnik topluluğun hepsine siyasal bir mevcudiyet atfetmek gerekir ki, bu hem imkansız, hem de gereksizdir. Etnik açıdan çoğul bir yapının oluşabilmesi için federatif bir yapılanma Türkiye özelinde uygulanabilirlik şansına ve kabiliyetine sahip değildir. Türkiye'de hiçbir dinamik etnik bir federasyonu yaşatamaz; federasyon kaçınılmaz olarak etnik çatışmayı ve ayrılmayı tetikleyecektir. Öte yandan, bugünkü ulus devlet formu da sürekli gerilim ve çatışma üreten mütehakkim ve mütecanis yapısıyla çoğulculuğa imkan vermemektedir. Bu yapının “çoban salatası” mahiyetine ircası, çeşitliliği yansıtıran bütünlüğü de koruyacaktır.

Öte yandan, Kürtçe konuşan insanların eğitim, sağlık, işsizlik ve kalkınmaya ilişkin problemlerinin Kürt milliyetçiliğine giden yolun taşları olmaktan çıkarılması mübrem bir ihtiyaçtır. Dahası,

Kürtlere dönük olarak, terör olaylarının beraberinde getirdiği ve giderek yaygınlaşan toplumsal hoşnutsuzluğu giderme yönünde samimi bir seferberliğe ihtiyaç bulunmaktadır.

O, Kürtler'i yoran ve tedirgin eden soruyu yinelemek istiyorum, Kürtler ne istiyor? Eğilimler ve talepleri tasnif edecek olursak ne çıkıyor karşımıza?

Kürtlerin Kürt diline ve belli ölçüde dili de aşan kültürüne dönük serbestiyetin, Kürt kimliğinin dile dayalı muayyen bileşimlerini bir problem alanı olmaktan çıkaracağını düşünüyorum. Daha az fark edilen ve doğrudan Kürt kimliği ile ilgili görülmesi de, Kürt kitlelerinin Türkiye'deki hakim militan laiklik uygulamaları ile de ciddi problemleri olduğunu ve bunun Türkiye'nin diğer etnik topluluklarına göre daha yoğun düzeyde bulunduğunu gözlüyorum.

Kürt milliyetçiliğine ilişkin neler düşünüyorsunuz?

Kürt milliyetçiliği, Kürt kökenli vatandaşların mağduriyetlerinin ve taleplerinin demokratik zeminde ifade edilmesinin önündeki engeller yüzünden milliyetçi bir dile eklemlenmesinden beslenen, etnik, demokrasiye kapalı, bölge üzerinde çeşitli hesapları olan güçlerin etkileri karşısında aşırı şekilde kırılabilir ve oynak, Kemalist milliyetçilikle örtüşen tarih ve dil yaklaşımları ve temsil ettiği kaba pozitivizmi yüzünden, İslam'dan beslenen Kürt geleneksel kültürüyle kavgalı olan otoriter bir milliyetçiliktir. Kürt kitlelerini ve onların taleplerini araçsallaştıran bu milliyetçilik, toplumsal barışın önündeki en önemli engellerden biridir.

TRT’de haftada bir yarım saatlik Kürtçe yayın ve Kürtçe dil kurslarına izin verilmesi Kürtler açısından ne anlam ifade ediyor?

Geleneksel dil ve lehçelerde yapılan yayınlar kapsamında TRT’de yapılan Kürtçe yayınlar Kürtçe konuşanlar açısından herhangi bir anlam taşımıyor. Bu yayınlar yasak savma kabilinden yapılan yayınlar olduğu için fonksiyonel bir yansıması bulunmuyor. Kürtçe dil kursları ise çok geç ortaya çıkan bir olgu olduğu için, Kürt etnik kimliğinin siyasallaşma biçimini etkileme imkanı kalmadığından reel bir anlam ifade edememiştir. Kürtçe’nin Türkiye’deki en yaygın lehçesi ve diğer lehçeleri üzerinde Kürt milliyetçileri tarafından yürütülen dini ve tarihi anlam yüklerinin yok edilmesine dayanan laisist tasfiye süreci, bu milliyetçiliğin esasen kitlelerle kurduğu iletişim dilini gündelik dilin son derece kısır cümlelerine mahkum etmiş, ironik olarak Türkçe’yi ideolojik propaganda dili haline getirmiştir.

DTP’nin Kürtler açısından anlamı nedir? DTP Kürtleri temsil eder mi, neden?

DTP, muayyen temsil gücü olan, Kürt milliyetçi hareketinin silahlı kanadının güdümünde siyaset yapan, kendi içinde bu yüzden farklılaşma potansiyeli son derece zayıf bir siyasi partidir. Bununla birlikte, demokratik siyaset Kürt milliyetçi hareketinin şiddet dışı siyasallaşmasına kendisini kapatmadığı sürece, Kürt milliyetçi hareketinin kendi içinde farklılaşması ve demokratik sürece eklemlenmesi mümkündür. Türkiye demokrasisi bu sabrı gösterebilirse, Kürt milliyetçi hareketinin Türkiye’ye sadakati esas alan demokratik bir harekete dönüşmesini hızlandırabilir.

DTP seçkinlerinin dindarlığın geleneksel biçimlerinin gücünü sürdürdüğü Kürt halk kitlelerine bakışla, militan laik bir duruşu seslendirmeleri demokratik süreç içinde devam etmesi mümkün olmayan bir anomalidir. Çözüm potansiyeli ideolojik angajmanları aşmayan bu siyasi parti, demokratik bir siyasi yapı

içinde etno-kültürel çeşitliliğin yaşatılmasına dönük uygulanabilir hiçbir çözüm önerisi üretememiştir. Bu durum, demokrat aydınların sorumluluk yükünü arttıran, Kürt ya da Türk etnik milliyetçilerinin Türkiye demokrasisini kronik kırılganlığa mahkum eden tutumları karşısında uygulanabilir çözüm arayışlarına mübremiyet kazandıran bir durumdur.

DTP, laisist Kürt milliyetçi hareketinin siyasal partisidir. PKK ile ilişkilerini bir “güdümlülük” ilişkisi olmaktan kurtaramamış, teröre ilkesel bir karşı duruş ortaya koyamamış bir parti olarak, sadece milliyetçi tahassüslerden ve devlet politikalarının yol açtığı mağduriyetlerden beslenen bir partidir. Dolayısıyla, mağduriyet duygusu ve milliyetçi reaksiyonerlikle hareket eden Kürt kitlelerinin tercih ettiği bir parti konumundadır. DTP'nin tüm Kürtleri temsil etmesi söz konusu olamaz. Böyle bir şey, ancak totaliter bir yapının işareti olabilir. Milliyetçiliği öteleyebilen Kürt kitlelerinin birinci tercihi DTP dışı partilerdir. 22 Temmuz seçimleri bu kitlelerin sayısal olarak önemli bir yekun teşkil ettiğini ortaya koymaktadır.

Kürt sorununun çözümüne ilişkin somut önerileriniz nelerdir?

Yukarıda da belirttiğim gibi, Kürt sorununun çözümü “ulus devlet problemi”nin doğru tanımlanmasıyla, yani revizyonuyla mümkündür. Ulus devletin herhangi bir etnik grupla özdeş olmaktan çıkarılması, etno-kültürel özgünlükle ulus devlet formu arasında bir kaçınılmazlık ilişkisi bulunmadığının görülmesi ve ulus devlet anlayışının buna göre revize edilmesi, kısacası öncelikle zihniyet düzeyinde bir dönüşüme ihtiyaç bulunmaktadır.

Osmanlı mirası üzerinde kurulan ilk grup devletler içinde adında etnik referans bulunan tek ülke olan Türkiye'nin Türklere has kılınması, Türklüğü etnik bir grup olarak algılayan ve milliyetçi siyasallaşması gerçekleşmiş Kürtler açısından vatandaşlık aidiyetini problemlili hale getirmektedir. Cumhuriyet uygulaması da, Türklüğün etniklikten bağımsız bir tanımına imkan vermemektedir. Bu konudaki ısrar, Kürt milliyetçi hareketi içindeki merkezkaç güçlere destek vermekle eşanlamlıdır.

Asimilasyoncu eşitliği aşarak vatandaşlık şemsiyesinin içerdiği ortak bir değerler kümesi etrafında oluşacak "çoban salatası," insanlık onuruna yakışan bir siyasi ve kültürel atmosferin hayat suyu olacaktır. Bu zihniyet dönüşümüne yaslanmayan somut çözüm önerilerinin başarı şansı maalesef fazla değildir. Çok etnili federasyon-tek etnili ulus devlet sarkacından kurtularak, bu iki yapının da insani maliyetinin kabul edilemez olduğunu fark ederek, demokratik etno-kültürel çoğulculuğa dayalı bir ulus devlet modeli üzerinde yoğunlaşılması, uygulanabilir çözümler için son derece münbit bir çerçeve sağlayacaktır.